

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA ISACCEA–NOVIODUNUM, PUNCTUL CARIERA DE LUT. CAMPANIILE 2002, 2004 ȘI 2005

Aurel Stănică, Laurențiu Radu, Niculina Dinu

Abstract: The “Cariera de lut” (Clay Quarry) in the eastern area of the archaeological site at Isaccea–Noviodunum formed in time due to the repeated mechanical excavations in the civilian settlement, in the sector between 2nd and 3rd vallums. The excavations began in the mid '70s, and continued in the '80s, when large quantities of land were dug out in order to build dams for allowing the natural gas pipelines to cross underneath the Danube, but there were also other types of actions that required the excavation of large quantities of land. In 2002, the area was again subject to aggressions, such as the illegal scouring of a 1,200 sqm area (40 × 30 m). Thus, as a result of the excavations, a many tombs were destroyed, but at that time their exact number and dating could not be specified. In the investigations campaigns from 2002, 2004 and 2006 at the Isaccea–Noviodunum site, 40 inhumation tombs were searched, with various alignments, belonging to a necropolis with two operational stages. Inventory – pottery, lamps, glass paste beads, bronze bracelets, iron objects – were found in five of the tombs. Some of the tombs were also affected by the household waste pits from the 11th – 13th centuries.

At the Clay Quarry, a sector of the flat necropolis from Noviodunum was identified. According to the inventory found in tombs and to the stratigraphic situation, we can date it to the 4th century and beginning of the 5th century, exemplifying the transition to Christianity of a possibly autochthonous population.

Key words: Isaccea–Noviodunum, necropolis, Roman Period, 4th-5th centuries

Cuvinte cheie: Isaccea–Noviodunum, necropola, epoca romană, sec. IV-V

Identificat încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea ca aparținând anticului Noviodunum, complexul arheologic are suprafață de aproximativ 60 ha și este localizat la aproximativ 1 km de localitatea Isaccea, județul Tulcea. Se compune din cetatea de pe promontoriul situat pe malul Dunării, în punctul *Pontonul Vechi* și spațiul de la sud și est de zidurile de incintă, ocupat de o întinsă așezare civilă (*suburbium*), înconjurată cu trei linii concentrice de valuri și șanțuri în partea de sud, la care se adaugă necropolele tumulare, de inhumație și incineratie din diferite perioade de locuire ale cetății, situate la sud de sistemul de fortificații.

Cariera de lut din zona estică a sitului arheologic Isaccea–Noviodunum s-a format în timp datorită acțiunilor repetate de excavare mecanică a pământului din așezarea civilă, în segmentul cuprins între valurile II și III. Acțiunea de excavare a început la mijlocul anilor '70, fiind continuată în anii '80, s-a creat o zonă de împrumut, de unde au fost scoase cantități mari de pământ, destinate construirii digurilor pentru subtraversarea Dunării de rețeaua de conducte de gaze naturale, dar și la altor tipuri de lucrări, care necesitau mari cantități de pământ. Prin scoaterea sistematică a pământului din această zonă a fost distrusă o suprafață apreciabilă, estimată de noi la aproximativ 20 000 mp, care includea și capetele de NE ale valurilor II și III din sistemul defensiv al așezării civile.

În anul 2002, zona a fost din nou afectată prin decaparea ilegală a unei suprafețe de 1200 mp (40 × 30 m) până la adâncimea de -0,40 m (Pl. 1). În urma operațiunilor de scoatere a pământului, s-a constatat distrugerea unui mare număr de morminte, fără a se putea face precizări în acel moment privind perioada și numărul acestora. Materialul arheologic, prezent la suprafața solului, în special ceramică, este specific epocii romane timpurii, perioadei romano-bizantine și medio-bizantine.

Colectivul șantierului arheologic Isaccea–Noviodunum a întocmit un proiect, care avea ca principal obiectiv cercetarea zonei afectate și coroborarea informațiilor cu datele rezultate din sondajele efectuate în așezarea civilă¹.

Au fost trasate două secțiuni S 1, orientată N–S, de 40×2 m și S 2, orientată E–V de 30×2 m, care închideau la E și la S, suprafața afectată (Pl. 2). În campania din anul 2002, au fost cercetate un număr de 18 morminte și 3 gropi menajere².

În anul 2004, în urma ploilor torențiale din luna iulie, în zona Carierei de lut au fost scoase la iveală un număr de trei morminte³.

În campania de săpături din 2005 a fost trasată o suprafață cu dimensiunile de $24,6 \times 4$ m, denumită Suprafața 1, plasată paralel cu secțiunea S2 realizată în 2002. Suprafața a fost împărțită în carouri cu latura de 4 m. În același timp s-a reluat cercetarea celor două secțiuni din 2002 (S1 și S2), în vederea finalizării acestora.

În urma săpăturilor din 2005 au fost cercetate 32 de complexe arheologice: 13 gropi menajere și 19 morminte (Pl. 4). Lipsa fondurilor ne-a împiedicat să continuăm proiectul de cercetare conceput în anul 2002; colectivul concentrându-și eforturile și resursele financiare în cadrul proiectului *Noviodunum 2000*, ce viza dezvelirea incintei de SE.

M 1; L = 1,54 m. Mormânt de adult, orientat V–E, depus în decubit dorsal, cu mâna dreaptă pe lângă corp, brațul stâng îndoit din cot și depus pe bazin (Pl. 3).

Fără inventar.

M 2, M 3, M 4; Acest complex funerar a reprezentat o situație aparte. Pământul galben în care au fost depuși defuncții, a făcut aproape imposibilă observarea gropilor și intervențiilor ulterioare (Pl. 3, 6).

M 2; L = 1,40 m. Mormânt de adult, depus în decubit dorsal, orientat V–E, cu brațul drept îndoit din cot și depus pe abdomen, mâna stângă îndoită din cot și adusă spre claviculă. Lipsesc o parte din coastele de pe partea dreaptă.

M 3; L păstrată = 0,52 m. Mormânt deranjat, probabil adult; se păstrează femurul drept, tibiile și peroneele, femurul stâng fiind tăiat de M4.

M 4; L = 1,43 m. Mormânt de adult, depus pe partea dreaptă, orientat V–E, oasele picioarelor sunt îndoite în zona genunchilor.

Fără inventar.

M 5; L = 1,62 m. Mormânt deranjat, adult, probabil depus pe o parte, orientat VNV–ESE, lipsesc oasele mâinilor, coastele, oasele bazinului.

Fără inventar.

¹ În anul 1995, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea a înscris în programul de cercetare reluarea cercetărilor arheologice în situl de la Noviodunum. Cercetările arheologice desfășurate în cadrul proiectului Noviodunum 2000 urmărea, în prima fază, raportul dintre așezarea civilă delimitată de valurile de pământ și cetate. Între anii 1995–1997 au fost trasate două secțiuni, una orientată N–S și o a doua E–V, care au ajuns doar până la primul val și șanț ale așezării civile.

² Majoritatea mormintelor erau vizibile la suprafața solului. O mare cantitate de pământ a fost împinsă cu un utilaj spre lutăria aflată la nord de suprafața afectată.

³ Atât în prima campanie, cât și în cea din anul 2004, lipsa fondurilor ne-a împiedicat să continuăm proiectul de cercetare din anul 2002.

M 6; L păstrată = 0,95 m. Mormânt deranjat, orientat S–N; femurele au fost secționare de o groapă circulară, cu diametrul de 0,25 m, brațele erau îndoite din cot și depuse pe bazin.

Inventar: Cană din ceramică.

M 7; L = 1,25 m. Mormânt de adult, depus în decubit dorsal, orientat NNE–SSV; cu mâna dreaptă îndoită din cot și depusă pe bazin; lipsesc oasele de la mâna dreaptă și coastele (Pl. 7).

Fără inventar.

M 8; L = 1,60 m. Mormânt de adult, depus în decubit dorsal, orientat V–E; brațul drept îndoit din cot și depus pe abdomen.

Fără inventar.

M 9; L păstrată = 0,45 m. Mormânt deranjat, probabil adult, orientat V–E; se păstra doar oasele de la mâna dreaptă, femurul, peroneul stâng și trei vertebre.

Fără inventar.

M 10; L = 1,00 m. Mormânt deranjat, probabil copil, orientat V–E; lipsesc oasele de la ambele mâine, coaste, vertebre, oasele bazinului, tibia și peroneul de la piciorul drept.

Fără inventar.

M 11; L păstrată = 0,64 m. Mormânt deranjat, probabil adult, orientat V–E; lipsesc oasele brațelor, coaste, vertebre, iar femurele erau deplasate. Pe partea dreaptă, dar și pe partea stângă, au fost descoperite mai multe cuie din fier, care indică o depunere a defunctului în sicriu.

Fără inventar.

M 12; L = 1,10 m. Mormânt deranjat parțial, probabil copil, orientat VSV–ENE; brațul stâng era îndoit din cot și depus pe bazin, lipsesc radiusul și cubitusul de la brațul drept, dar și o parte din coaste.

Fără inventar.

M 13; L = 1,53 m. Mormânt de adult, depus în decubit dorsal, în sicriu, orientat S–N (Pl. 7).

Inventar: opaiț depus în partea stângă; castron depus lângă piciorul drept; aplică din bronz depusă pe tibia de la piciorul drept; șase cuie din fier pe partea dreaptă și două pe partea stângă.

M 14; L = 1,50 m, lățime 0,46 m. Mormânt de adult, depus în decubit dorsal, orientat V–E (Pl. 7).

Fără inventar.

M 15; L = 0,56 m, lățime 0,52 m. Mormânt deranjat. Se păstrează claviculele, humerusul drept, câteva coaste și vertebre.

Fără inventar.

M 16-17; Mormânt dublu (Pl. 7).

M 16; L = 1,50 m. Mormânt adult, depus în decubit dorsal, orientat S–N; deranjat parțial, lipsește craniul și coastele.

M 17; L = 0,78 m. Mormânt de copil, depus în decubit dorsal, orientat N–S; deranjat parțial, lipsesc oasele de la mâna dreaptă, coastele.

Fără inventar.

M 18; L = 0,68 m, lățime = 0,45 m. Mormânt de copil, depus în decubit dorsal, în sicriu, orientat V–E (Pl. 3).

Inventar: vas depus în zona picioarelor; os de animal pe partea stângă; șase cuie din fier pe partea dreaptă și patru pe partea stângă.

M 19; L = 1 m, lățime = 0,45 m. Mormânt de adult, deranjat, orientat V–E, culcat pe spate, cu brațul drept ușor îndoit din cot și așezat pe oasele bazinului.

M 20; L = 1,27 m, lățime = 0,4 m. Schelet de adult, orientat V–E, culcat pe spate, cu brațele depuse pe bazin.

M 21; L = 1,48 m, lățime = 0,45 m. Schelet de adult, orientat V–E, culcat pe spate, cu brațul drept pe abdomen și brațul stâng pe bazin. În zona picioarelor, scheletul a fost tăiat de o groapă menajeră, din care s-au recoltat fragmente ceramice romane și fragmente ceramice din sec. XI.

Inventar: monedă secol IV (tip FTR-FH 3-4)⁴.

M 22; L păstrată = 0,62 m. Schelet de adult (femeie, cca. 40 ani), orientat V–E cu craniul la V; așezat dorsal, afectat de lucrările mecanice, lipsesc picioarele și bazinul, brațul stâng flexat din cot și adus cu degetele în zona claviculei. La sud de craniu s-a identificat un os de ovicaprină (Pl. 5, 8).

M 23; L păstrată = 0,55 m. Schelet de adult, orientat V–E, așezat pe partea stângă, afectat de lucrările mecanice, lipsesc picioarele, bazinul și antebrațul drept, brațul stâng, flexat din cot și adus cu degetele în zona mandibulei. La nord de bazin s-au observat câteva oase provenind de la un animal mic (Pl. 5, 8).

M 24; L păstrată = 1,57 m. Schelet adult, orientat V–E cu craniul la V, cu o ușoară deviație spre S; așezat în decubitus dorsal, afectat de lucrările mecanice: lipsesc brațul stâng, craniul și coastele de pe partea stângă, brațul drept flexat din cot peste antebraț cu palma situată probabil în zona mandibulei. În partea de SE s-a observat un os de cal, iar în partea opusă un peroneu uman⁵ (Pl. 8).

La reluarea secțiunii S 2 din 2003 am descoperit două morminte și mai multe gropi medievale:

M 25; L = 1,74 m. Schelet adult (bărbat ?) bine conservat, orientat V–E, cu o ușoară deviere spre S, cu capul la V; așezat în decubitus dorsal, brațele întinse pe lângă corp, picioarele întinse, fără inventar (Pl. 5, 8). În umplutura gropii s-au găsit fragmente de sticlă romană. Groapa era dreptunghiulară cu colțurile rotunjite, ușor evazată în zona craniului.

Se pare că era amplasat sub mormântul M 20 (2003).

M 26; L păstrată = 0,45 m. Schelet de copil, (*infans I* ?), orientat V–E cu capul la V, așezat în decubitus dorsal, afectat de lucrările mecanice, lipsesc picioarele și brațul drept, brațul stâng ușor depărtat de corp în lateral (Pl. 8). La N de craniu avea, ca inventar un șirag de mărgelă din sticlă de diverse mărimi și culori, predominând cele de culoare galbenă.

M 27; L schelet = 1,60 m. Schelet de adult, orientat V–E cu craniul la V, așezat în decubitus dorsal, cu brațele plasate pe abdomen, picioarele întinse (Pl. 9).

M 28; L păstrată = 0,90 m. Schelet adult, orientat V–E cu craniul la V; afectat de lucrările mecanice, lipsesc picioarele, brațul stâng și coastele de pe partea stângă, cu brațul

⁴ Materialul numismatic a fost identificat de d-na dr. Mihaela Iacob (ICEM Tulcea), căreia îi mulțumim și pe această cale.

⁵ Determinările antropologice și arheozoologice au fost făcute de d-na dr. Luminița Bejenaru (Universitatea „Al. I. Cuza” Iași – Facultatea de biologie).

drept (cât s-a mai păstrat din el) întins pe lângă corp (Pl. 9). În zona din dreapta craniului a fost descoperit un fragment de cărămidă.

M 29; L păstrată = 0,70 m. Scheletul, orientat V–E, este foarte afectat de lucrările mecanice. Se păstrează în conexiune anatomică doar partea inferioară a coloanei vertebrale și o parte din bazin (Pl. 9). Fragmentele osteologice sunt amestecate cu oase de animale și fragmente ceramice.

M 30A. Mormânt secționat de o groapă medievală (Gr. 5), orientat V–E; schelet în decubit dorsal, s-a păstrat $\frac{1}{2}$ din bazin, un femur și $\frac{1}{2}$ din tibie. Sub groapa medievală, neafectat de aceasta, a fost surprins mormântul notat M 30B, (Pl. 5, 9).

Inventar: în zona bazinului s-a găsit un inel din bronz cu chaton.

M 30B. Schelet de adult (femeie?), orientat NV-SE, așezat în sicriu, în decubit dorsal, cu brațele încrucișate pe abdomen. Spre nord, în imediata apropiere a scheletului, au apărut într-o mică groapă, oase umane, posibil de la o reînhumare antică, deoarece nu au fost afectate de Gr. 5. (Pl. 9).

Inventar: două brățări din bronz cu capetele lățite, pe una dintre acestea s-au păstrat urme de țesătură; inel de fier, la mâna stângă; obiect din fier depus în zona omoplatului drept.

M 31. Schelet de adult, orientat N–S cu capul la S, depus în decubit dorsal, cu craniul distrus de Gr.7 (care conține materiale din sec. XI) și secționat în zona picioarelor de groapa M 32, cu mâna stângă pe claviculă și mâna dreaptă pe piept (Pl. 5).

M 32. Mormânt în groapă rectangulară, orientată V–E; s-au păstrat craniul și câteva vertebre.

M 33. Schelet de copil, depus în sicriu; oasele nu sunt în conexiune anatomică, lucru ce ar indica o reînhumare.

M 34. Mormânt fără schelet (probabil cenotaf), orientat V–E, cu țigla depusă la E.

M 35. Mormânt fără schelet (probabil cenotaf), orientat V–E, cu țigla depusă la V.

*

Pentru a preveni distrugerea unui mormânt, care se observa în profilul estic al secțiunii S1, a fost deschisă o casetă. Situația surprinsă se prezintă astfel (Pl. 6, 10):

M 36. Schelet de adult, orientat V–E, așezat pe o parte, cu privirea spre S, cu brațele pe lângă corp. A fost secționat în zona bazinului de groapa celor două schelete A și B, ale mormântului M 37. Femurele sale au fost așezate paralel cu picioarele lui M 37A

M 37A. Schelet de adult, orientat V–E, așezat pe abdomen, brațele pe lângă corp, picioarele încrucișate de la genunchi. Lângă brațul drept se aflau tibiile și peroneele scheletului M 31.

M 37B. Schelet de adult, orientat V–E, așezat în poziție semichircită, aproape pe burtă, picioarele apropiate din genunchi, brațele aduse în zona bazinului.

M 38; L păstrată = 1,38 m, orientat NV–SE; schelet de adult, depus în sicriu, în decubit dorsal, orientat NV–SE. Lipsesc vertebrele, coastele, oasele de la mâna stângă, femurele. Inventar: ulcior depus în zona genunchilor; doua obiecte de fier.

M 39; L = 0,70 m, orientat V–E, schelet de copil, depus în decubit dorsal, deranjat.

M 40; L = 1,10 m, orientat V–E, schelet de copil (?), depus pe partea dreaptă, în poziție semichircită, cu picioarele îndoite în zona genunchilor, așezate pe un vas de dimensiuni mari (chiup), care a fost spart în timpul săpării gropii.

Inventar: monedă secol IV (tip FTR-FH 3-4).

*
* *

În urma cercetărilor de salvare din 2002 din punctul *Cariera de lut*, au fost identificate și cercetate 18 morminte. Aproximativ de zona în care a funcționat o foarte întinsă necropolă datată în sec. XII-XIII, din care au fost cercetate un număr mare de morminte și prezența gropilor menajere cu materialele medio-bizantine (purtate de lama excavatorului în momentul nivelării terenului), ne-au determinat să considerăm mormintele orientate V–E, ca fiind medievale. La momentul respectiv nu dispuneam de argumente pentru a face o diferențiere între mormintele considerate medievale și mormintele de epocă romană. Cercetările de teren și analiza materialului arheologic descoperit în morminte și în gropile menajere din sec. XIII, ne-au furnizat date care ne arată că avem de-a face cu o altă zonă de înmormântări, de data aceasta una din necropolele plane ale cetății și așezării civile Noviodunum. Un număr de 13 complexe medievale, reprezentate de gropi menajere din sec. XI și XIII, conțin un inventar deosebit de bogat: fragmente de vase borcan, opaițe, amfore, fragmente de la brățări din sticlă, mici obiecte din fier, monede (*folles* și *stamena* devalorizate) și chiar un ou din cretă.

Totodată, au fost cercetate 19 morminte. În ceea ce privește încadrarea lor cronologică, aceasta se poate face atât pe baza inventarului, cât și pe baza analogiilor cu alte descoperi din necropolele de epocă romană cercetate în Dobrogea.

Astfel, mărgelile din pastă de sticlă din mormântul M 26 au analogii la Callatis și se pot data în perioada romano-bizantină – sec. IV-V p.Chr.

O situație aparte este cea întâlnită la mormântul M 34, unde atrage atenția poziția specifică a defunctului. Scheletele, așezate pe o parte sau în poziție chircită sau semichircită, își găsesc însă analogii și în alte necropole romano-bizantine. Autorii cercetărilor din necropola de sec. IV p.Chr. de la Tomis (M 43 și M 11)¹³, consideră că aceste caracteristici aparțin populației sarmatice. Astfel de morminte se întâlnesc la Callatis (M 98)¹⁴, Histria (M 28 și M 54)¹⁵ și Beroe–*Piatra Frecăței* (D 28, fiind atribuite sec. IV-V p.Chr.)¹⁶. Într-o sinteză de istorie a creștinismului popular și N. Zugravu consideră că în sec. IV p.Chr. „mormintele cu schelete chircite sau răsucite pe o parte exprimă foarte probabil un obicei barbar”¹⁷.

De asemenea, oasele de animale sau ofrandele din carne depuse în morminte, își găsesc analogii tot în epoca romano-bizantină, la Tomis (M 98, M 102, M 104 din sec. IV-V p.Chr.)¹⁸ și Histria¹⁹. N. Zugravu atribuie acest obicei, care amintește de cultul păgân al morților²⁰, elementelor alogene colonizate în provincie.

O altă situație este evidențiată în mormintele M 22, M 23 și M 32, mai ales de poziția mâinilor (aduse spre umăr). Situații asemănătoare se întâlnesc în necropola de la Beroe–*Piatra Frecăței*²¹, Tomis²² și Callatis (M 35, M 43, M 44, M 53, M 84, M 95, M 101²³ și M 5 (21)²⁴. Raportând complexe arheologice descoperite la situația stratigrafică, observăm următoarele:

- groapa nr. 5 secționază mormântul M 30A, sub care apare nederanjat mormântul M 30B;

- groapa nr. 7, care afectează mormântul M 32, conține un bogat material din sec. XI: fragmente de vase borcan decorate cu roțița, amforă piriformă fragmentară, cu toarele supraînălțate, cu *dipinti* și o monedă (*follis* probabil cls. B, Roman III, 1028-1034).
- în majoritatea gropilor medievale, alături de materialul ceramic, de monede (*folles* sau *stamena* devalorizate) și oase de animale etc., au fost găsite și oase umane întregi sau fragmentare, craniii întregi sau bucăți de calotă craniană, relevând afectarea orizontului de înmormântări de către aceste complexe.
- în zona mormintelor M 28 și M 29 și a gropii nr. 2 a fost identificat un nivel de sec. IV p.Chr., reprezentat de material ceramic și monede.

Din punct de vedere al poziției scheletului, se poate face următoarea delimitare:

1. morminte cu scheletele întinse pe spate: în această categorie intră 29 morminte (inclusiv M 38 și M 39 din 2006). Se constată o mare diversitate în ceea ce privește poziția brațelor: cu brațele încrucișate în zona abdomenului (M 27, M 29, M 30B și probabil M 38), cu brațele întinse pe lângă corp (M 25 și M 26) și cu brațele flexate și poziționate cu degetele în zona claviculei (M 24 și M 39). La două schelete nu a putut fi dedusă poziționarea brațelor (M 22 și M 28);

2. schelete chirchite pe o parte, cu brațul de jos flexat și cu degetele plasate în zona mandibulei, iar celălalt întins de-a lungul corpului (M 23);

3. morminte cu scheletele așezate pe o parte cu brațele întinse pe lângă corp și picioarele ușor flexate (M 4, M 36, M 37A și B, M 40).

Din punct de vedere al orientării, cu excepția M 5, M 12, orientate VNV–ESE; M 6, M 13, M 16, orientate S–N; M 17, orientat N–S; M 30B și M 38, orientate NV–SE, toate celelalte morminte respectă orientarea V–E.

În ceea ce privește încadrarea cronologică a acestora putem afirma pe baza inventarului – mărgelile din pastă de sticlă au analogii la Callatis (date la mijlocul sec. IV p.Chr.)⁶, că M 26 aparține epocii romano-bizantine. Tot în aceeași epocă putem data M 30 B, pe baza celor două brățări din bronz, larg răspândite în epoca respectivă. Inelul din bronz cu *chaton* descoperit în M 30 A ar putea fi încadrat tot în epoca respectivă.

Celelalte morminte par să aparțină și acestea aceleiași epoci. Ne bazăm pe analogiile înregistrate în alte situri cercetate în care s-au descoperit schelete cu aceeași poziție (pe o parte sau chirchite): la Tomis – M 43 (unde se consideră că aceste caracteristici aparțin populației sarmatice)⁷ și M 11 (scheletul era întins pe partea dreaptă, cu mâna stângă flexată și plasată sub bărbie, iar cea dreaptă întinsă pe lângă corp – în necropola de sec. IV)⁸; Callatis⁹ și Histria – M 28 și M 54¹⁰; Beroe – D 28 (atribuit sec. IV-V p.Chr.)¹¹; la Ibida – M 2 (un mormânt de copil marcat cu o tegulă unde defunctul, orientat NV–SE, era așezat pe partea dreaptă cu

⁶ Preda 1980, 55-59.

⁷ Lungu, Chera 1982, 181.

⁸ Chera, Lungu 1983, 220.

⁹ Preda 1980, 93.

¹⁰ Nubar 1971, 211.

¹¹ Petre 1980, 99.

picioarele îndoite)¹²; la Nufăru (12 morminte datate în secolele IV-VI p.Chr.)¹³; la Argamum este menționată descoperirea unui mormânt de copil în poziție chirchită în necropola datată spre sfârșitul sec. IV p.Chr.¹⁴. Schelete cu poziții asemănătoare, dar cu orientări diferite apar în diverse alte necropole din aceeași perioadă¹⁵: la Mihălășeni – M 41¹⁶, M 64¹⁷, M 148¹⁸; la Spanțov – M 49¹⁹; la Izvorul – M 25 scheletul era culcat pe partea stângă, mâna dreaptă așezată pe bazin, iar stânga, flexată din cot cu degetele în preajma mandibulei²⁰; la Târgșor – M 121²¹. Într-o cunoscută sinteză de istorie a creștinismului, N. Zugravu, scriind despre mormintele de secol IV, consideră că „mormintele cu schelete chirchite sau pe o parte exprimă un obicei barbar”²².

Mai menționăm faptul că groapa medievală, nr. 5 a tăiat un mormânt de epocă romană (fapt dovedit de inelul din bronz cu chaton). Totuși, se cuvine să amintim că și în epoca medievală apar asemenea morminte la Noviodunum M 17²³ și la Dinogetia²⁴.

Ofrandelor de carne sau de oase de animale depuse în morminte apar și acestea în epoca romano-bizantină: la Tomis M 98, M 102, M 104 din sec. IV-V p.Chr.²⁵, la Histria²⁶ și la Argamum o mandibulă de ovină²⁷. La Târgșor au fost descoperite ofrande de carne (ovicaprinoale predomină)²⁸ atât în mormintele orientate N-S, cât și în cele E-V²⁹, ca și în necropola de la Mihălășeni³⁰, Spanțov, Independența și Izvorul³¹. În acest sens, cităm opinia cercetătorului ieșean N. Zugravu care afirmă că: „Elementelor alogene colonizate în provincie, le pot fi atribuite mormintele cu ofrande de carne sau oase de animale (...). Ele amintesc de banchetele funebre și concepția despre necesitățile alimentare ale defuncțiilor...”³².

Raportând complexe arheologice descoperite la situația stratigrafică, observăm următoarele:

a) groapa nr. 5 secționează mormântul M 30A, sub care apare nederanjat mormântul M 30B;

¹² Iacob, Nuțu, Paraschiv 2007, 147.

¹³ Damian *et alii* 2007, 112-113.

¹⁴ Coja 1972, 36.

¹⁵ Ioniță 1995, 260.

¹⁶ Șovan 2005, 26, pl. 26.

¹⁷ Șovan 2005, 32, pl. 35.

¹⁸ Șovan 2005, pl. 81.

¹⁹ Mitrea, Preda 1966, 34, fig. 74/4.

²⁰ Mitrea, Preda 1966, 76, fig. 189.

²¹ Diaconu 1965, 59, pl. 94.

²² Zugravu 1997, 51.

²³ Vasiliu 1984, 118.

²⁴ Ștefan, Barnea, Comșa 1967, 372.

²⁵ Bucovală, Pașca 1988-1989, 139-141.

²⁶ Nubar 1971, 203.

²⁷ Coja 1972, 36.

²⁸ Bolomey 1967, 27.

²⁹ Diaconu 1965, 52.

³⁰ Șovan 2005, 179.

³¹ Mitrea, Preda 1966, 126.

³² Zugravu 1997, 252.

b) groapa nr. 7, care afectează mormântul M 32, conține un bogat material din secolul al XI-lea: fragmente de vase borcan decorate cu roțița, amforă piriformă fragmentară, cu toartele supraînălțate, cu *dipinti* și o monedă (*folles* probabil cls. B, Roman III, 1028-1034).

c) în majoritatea gropilor medievale, alături de materialul ceramic, de monede (*folles* sau *stamena* devalorizate) și oase de animale etc., au fost găsite și oase umane întregi sau fragmentare, cranii întregi sau bucăți de calotă craniană, relevând afectarea orizontului de înmormântări de către aceste complexe.

d) în zona mormintelor M 28 și M 29 și a gropii nr. 2 a fost identificat un nivel de secol IV p.Chr., reprezentat de material ceramic și monede.

*

În concluzie, în zona *Cariera de lut* s-a identificat un sector al necropolei romano-bizantine cu două orizonturi de înmormântări, care pot fi datate în sec. IV-V p.Chr.

Necropola avut cel puțin două faze de funcționare în cadrul cărora sistemele folosite pentru semnalizarea mormintelor au dispărut, fapt dovedit de suprapunerea mormântului M 36 de către mormântul dublu M 37.

Se remarcă faptul că unele dintre morminte conțin schelete care purtau veșminte și podoabe (șiragul de mărgelă și cele două brățări din bronz la care se adaugă obiectele din fier din același mormânt), pe când lipsa totală a acestora, mai ales în cazul M 36 și M 37 poate sugera îngroparea corpului acoperit cu un lînțoliu.

Elementele prezentate mai sus ne conduc spre ipoteza că acest sector al necropolei, datat în secolul IV p.Chr. și poate începutul secolului V p.Chr., ilustrează tranziția spre creștinism a unei populații probabil autohtone.

Bibliografie

- Baumann, V.H., Stănică, A., Mănușu-Adameșteanu Gh., Lockyear, C., Olariu, C., Aparaschivei, D. 2003, *101. Isaccea, jud. Tulcea [Noviodunum] Punct: Cetate*, CCA, *Campania 2002*, 156-157.
- Bolomey, A. 1967, *Ofrande animale în necropolele din secolul al IV-lea e.n.*, Studii și Cercetări de Antropologie 4, 1, București, 25-35.
- Bucovală, M., Pașca, C. 1988-1989, *Descoperiri recente în necropolele de epocă romană și romano-bizantină la Tomis*, Pontica 21-22, 123-161.
- Chera-Mărgineanu, C., Lungu, V. 1983, *Contribuții la cunoașterea unor necropole creștine ale Tomisului (II)*, Pontica 16, 217-230.
- Coja, M. 1972, *Cercetări noi în așezarea greco-romană de la Capul Dolojman-Argamum*, BMI 41, 3, 33-42.
- Damian, O., Vasile, M., Stănică, A., Bănăseanu, A., Samson, A., Vasile, G. 2007, *Cercetări arheologice preventive la Nufăru, jud. Tulcea*, Materiale, S.N. 3, 107-151.
- Diaconu, Gh. 1965, *Tîrșor. Necropola din secolele III-IV e. n.*, București.
- Fiedler, U. 1992, *Studien zur Gräberfeldern des. 6 bis 9 Jahrhunderts an der unteren Donau*, I, Bonn.
- Iacob, M., Nuțu, G., Paraschiv, D. 2007, *Enisala, com. Sarichioi, jud. Tulcea, punctul La Peșteră*, CCA, *Campania 2006*, 146-147.

- Ioniță, I. 1995, *Elemente creștine în practica riturilor de înmormântare din Moldova în secolele IV-V e.n.*, în Dumitrașcu, S. (ed.), *Din istoria Europei romane*, Oradea, 253-262.
- Lungu, V. Chera-Mărgineanu C., 1982, *Contribuții la cunoașterea unei necropole creștine a Tomisului*, Pontica 15, 175-199.
- Mitrea, B, Preda, C. 1966, *Necropole din secolul al IV-lea e. n. în Muntenia*, București.
- Nubar, H. 1971, *Contribuții la topografia cetății Histria în epoca romano-bizantină. Considerații generale asupra necropolei din sectorul bazilicii „extramuros”*, SCIV 2, 2, 199-216.
- Petre, A., 1987, *La romanité en Scythie Mineure (IIe -VIIe siècles de notre ère). Recherches archéologiques*, Bucarest.
- Preda, C. 1980, *Callatis. Necropola romano-bizantină*, București.
- Șovan, O. 2005, *Necropola de tip Sântana de Mureș-Černjácov de la Mihălășeni (județul Botoșani)*, Târgoviște.
- Ștefan, Gh., Barnea, I., Comșa, M. 1967, *Dinogetia I. Așezarea feudală timpurie de la Bisericuța Garvăn*, București.
- Vasiliu, I. 1984, *Cimitirul feudal timpuriu de la Isaccea*, Peuce 9, 107-141.
- Zugravu, N. 1997, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București.

Aurel Stănică

Institutul de Cercetări Eco-Muzeale,
Str. 14 Noiembrie, nr. 1 bis,
820009, Tulcea,
România
aurelstanica@gmail.com

Radu Laurentiu

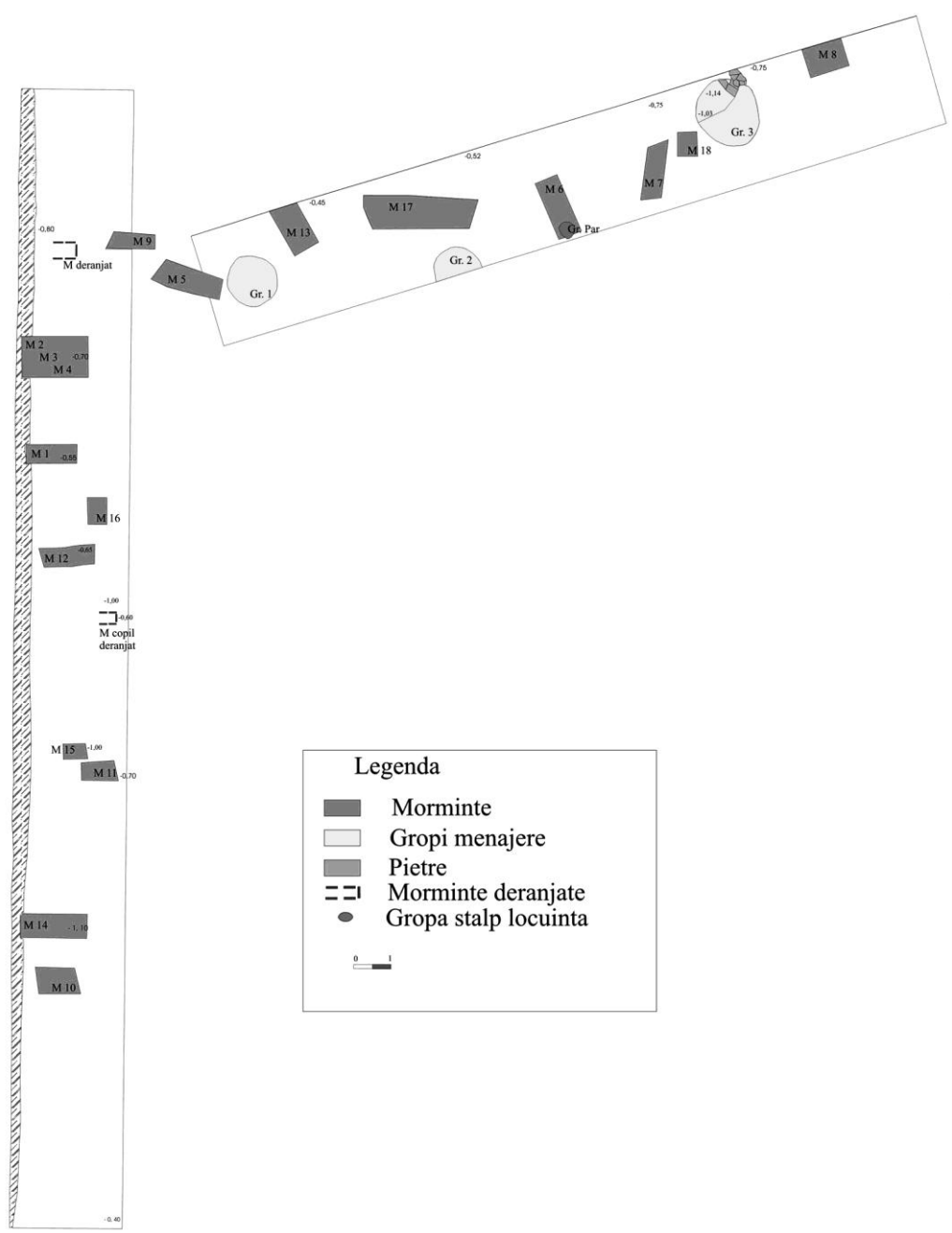
Muzeul de Arheologie „Callatis” Mangalia
Șoseaua Constanței, nr. 23
905500, Mangalia
România
laurentziu2003@yahoo.ca

Niculina Dinu

Muzeul Brăilei
Piața Traian, nr. 3
810153, Brăila
niculina_dinu@yahoo.com

Pl. 1.

Pl. 2.

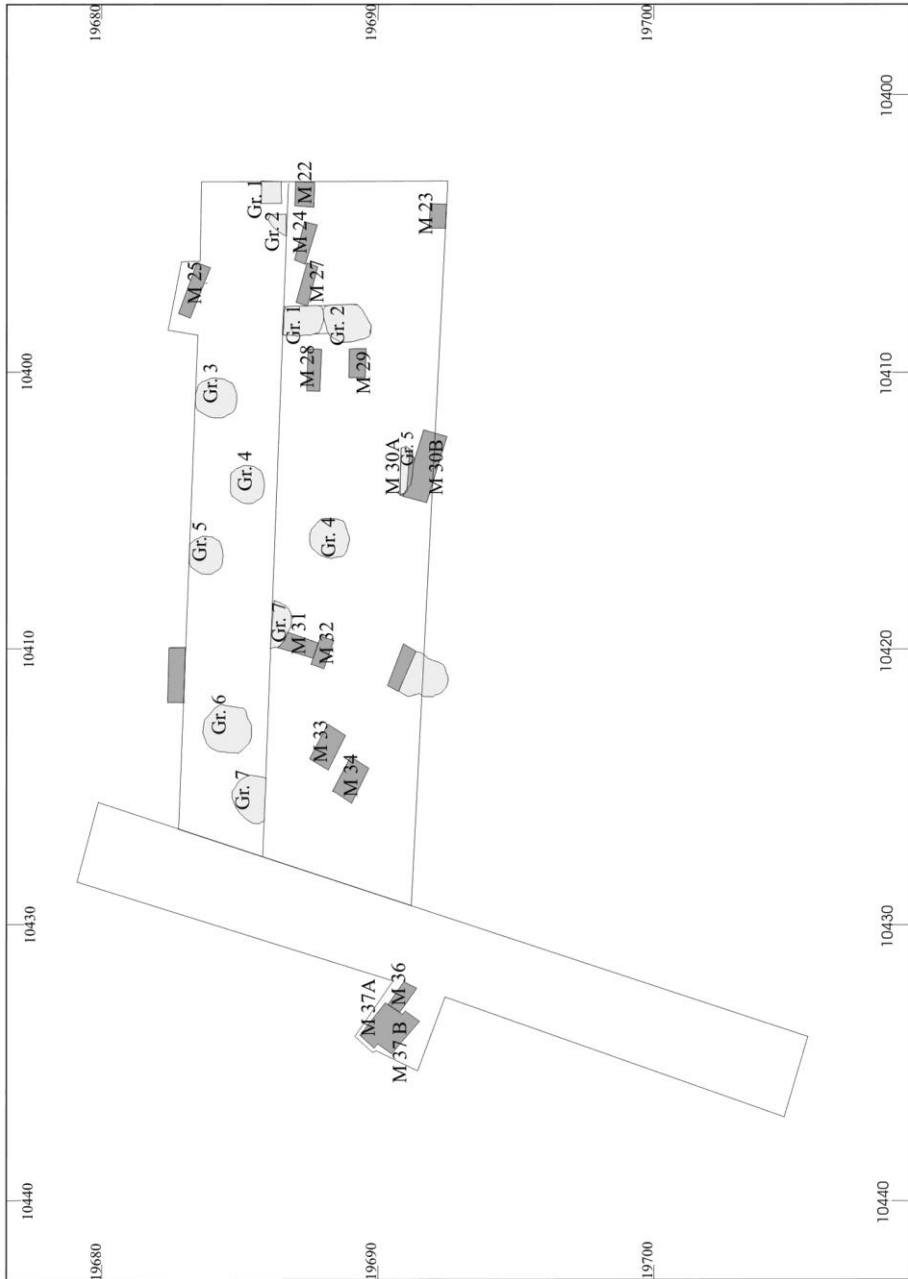
M1

M18

M2, M3, M4

Pl. 4.

Pl. 5.

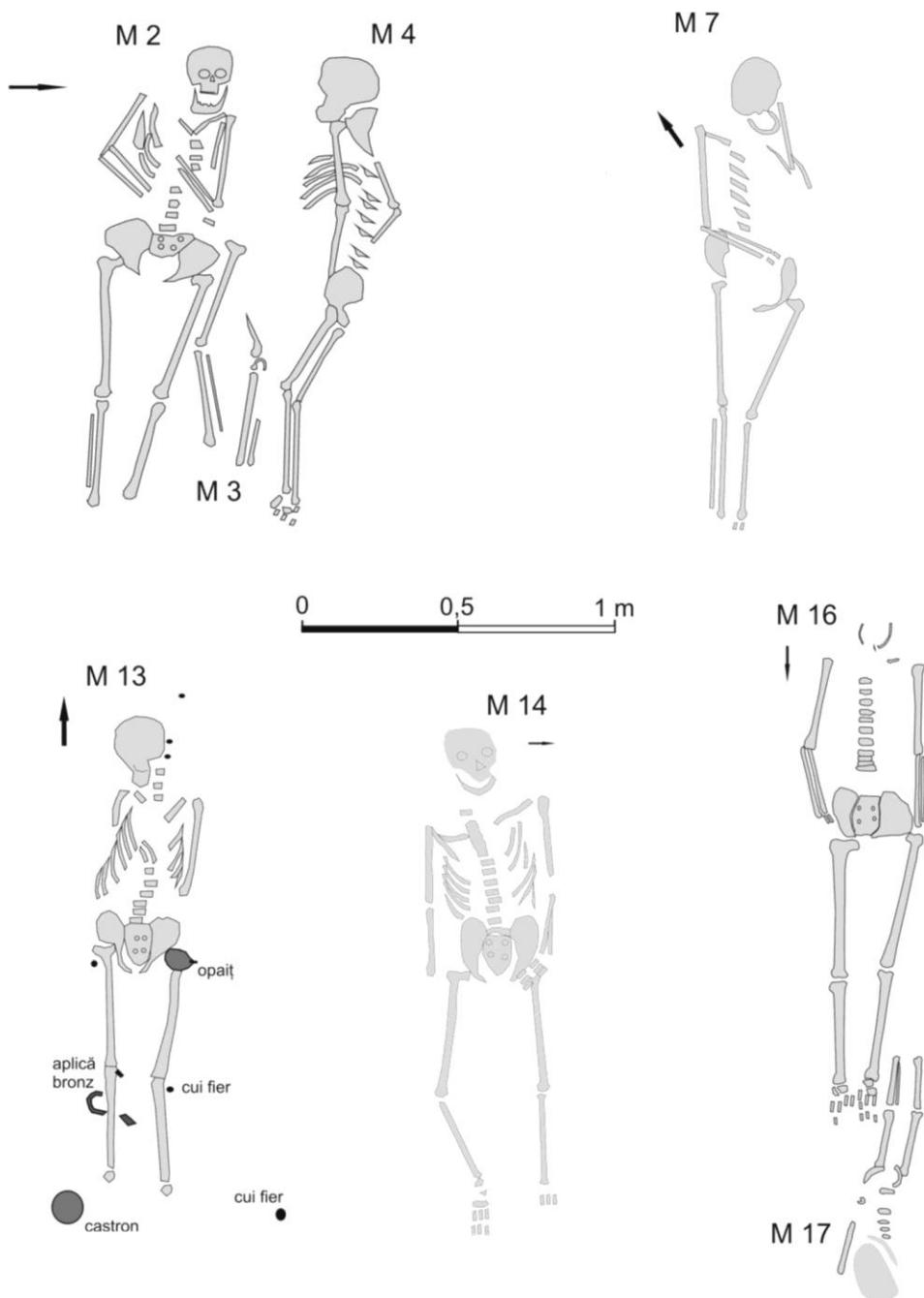

M 36, M 37A și M 37B

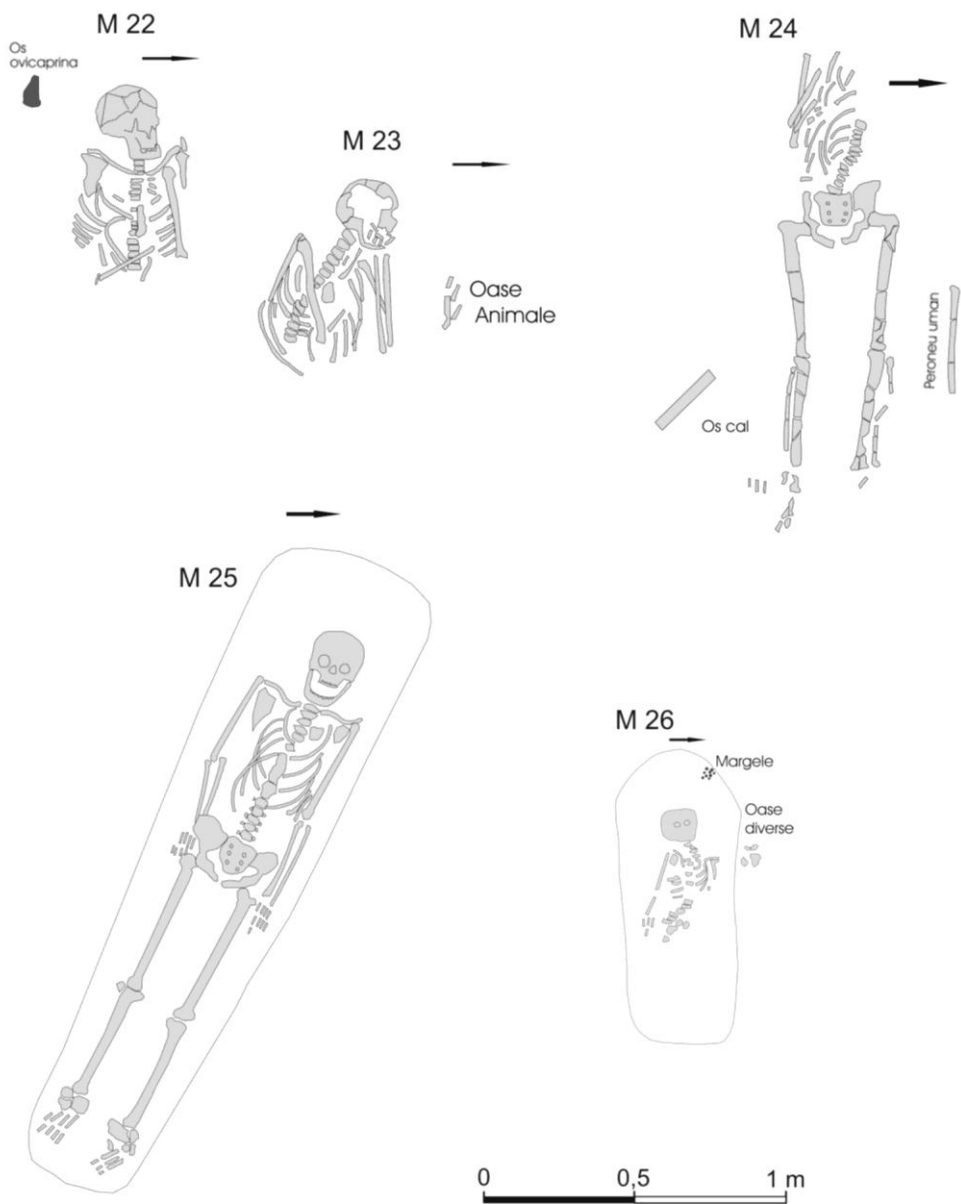

Gr. 6.

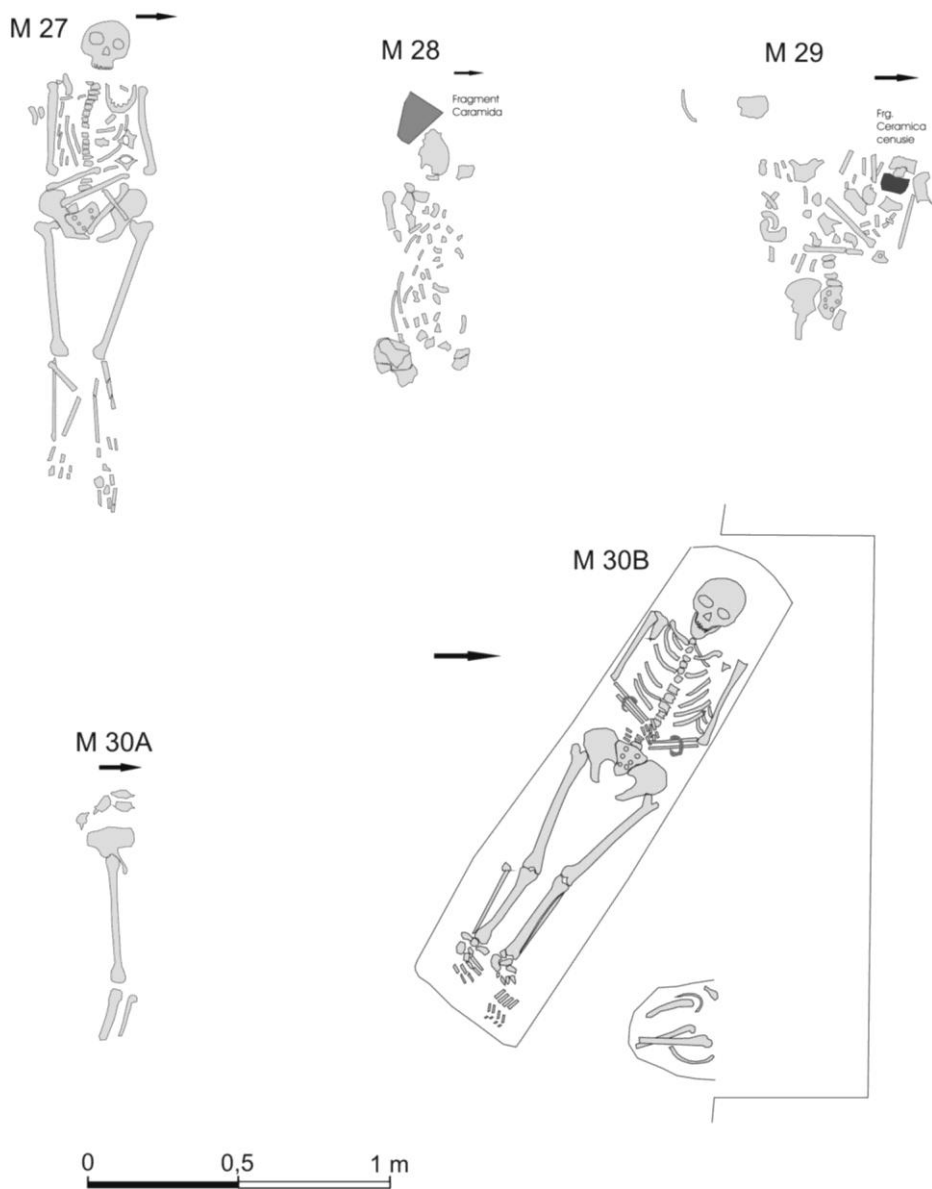
Pl. 6.

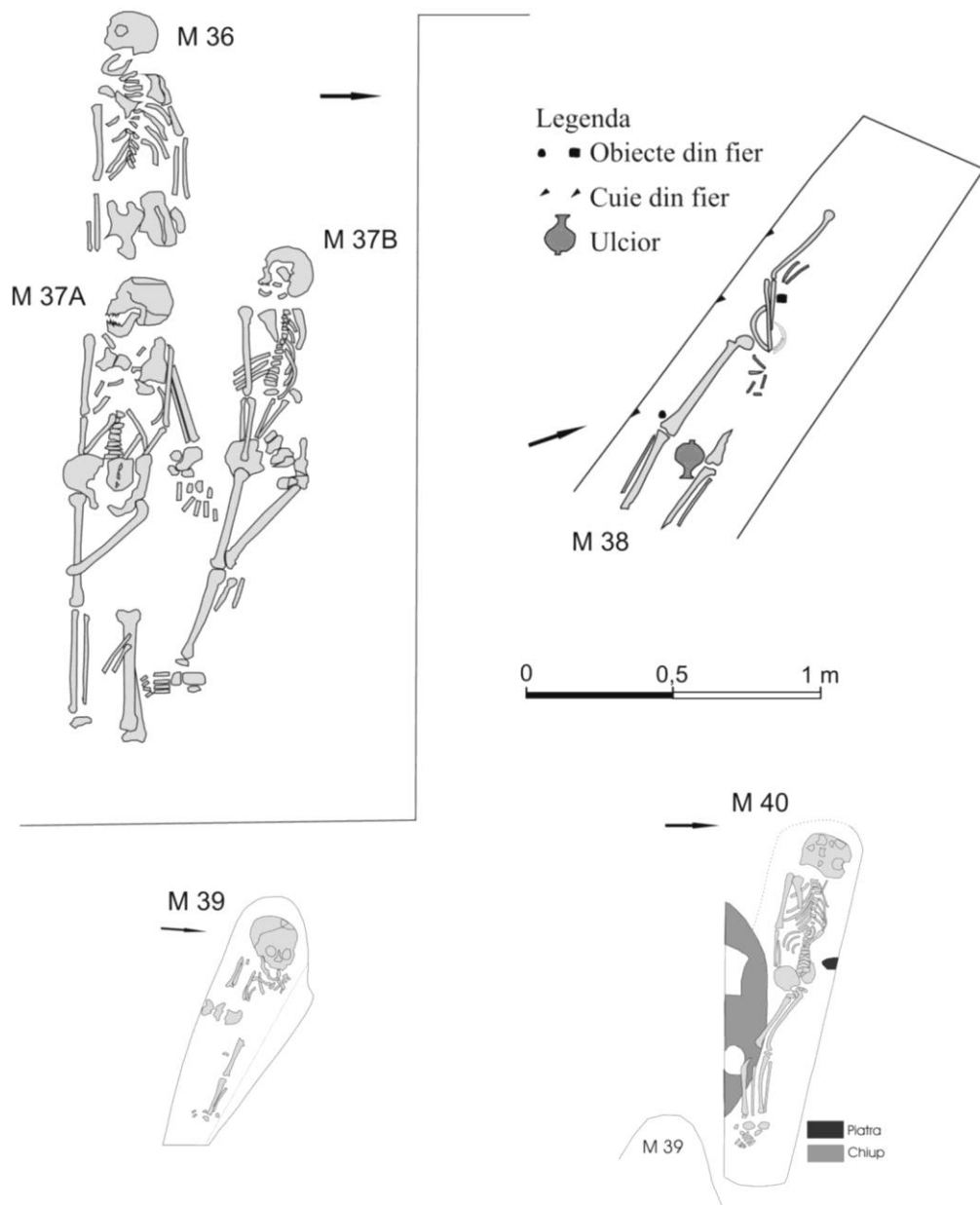
Pl. 7.

Pl. 8.

Pl. 9.

Pl. 10.